

PRED PETDESETIMI LETI

Skladnost med naravno in nadnaravno lepoto, resnico in dobroto« (Fr. Koblar, str. 1. tega letnika DS-a) ali delo za to skladnost, to je bil vzor Frančišku Lampetu pri ustanavljanju Doma in Sveta. Mlada slovenska inteligenca je bila tedaj skoro vsa »versko brezbrizna ali pa se je kvečjemu nagibala k neiskrenemu deizmu« (A. Slodnjak, Pregled slov. slovstva, str. 305) in tako je bilo tudi naše leposlovje (Jurčič, Kersnik, Tavčar): bilo je enostransko, ker samo tostransko; zajemalo je samo del stvarnosti, zemeljske stvarnosti, dočim je obseg stvarnosti neizmerno večji: Bog, milost, viri milosti, odrešenje... tudi vse to je stvarnost, resničnost in vse važnejša od prve, zemske. In to obojno stvarnost naj bi v čim lepši besedni obliki kazalo in podajalo pesništvo, leposlovje DS-ovo, to je hotel Fr. Lampe. S tem je stopil nov element v naše leposlovje. Ni pa nastopil z DS-om nikakršen razcep našega slovstva, kakor med drugimi trdi tudi naš najnovejši slovstveni zgodopisec A. Slodnjak (n. m. str. 280), saj to vendar ni razcep, če kdo k eni polovici doda še drugo, da dobimo celoto. Upoštevanje obojne stvarnosti kratko lahko imenujemo tudi katoliško literaturo ali literaturo katoličanov, ki jo neki nemški literarni historik, dr. Theodor Rall, Švicar, takole opredeljuje:

»Katoliška literatura obsega vse, kar je iz katoliške volje, iz katoliške vere in katoliškega čustvovanja zadobilo v umetniškem oziru dragoceno besedno obliko. S tem merimo na osnovno miselnost pisateljevo in njegovega dela; zdržujemo se malenkostnega zasledovanja in vohanja, kolikokrat in v čem je v življenju morda grešil — da je grešil, se samo po sebi razume o vsakem človeku, tudi o takem, ki je prejel največje milosti —; ne drznemo se preiskovati, ali se je v dogmatskih posameznostih zmotil. Odločilno je le hotenje, ki mora s Cerkvijo soglašati in ki se ji, če je nenameroma prišlo z njo v opreko, ponižno ukloni. Odločilna je le usmerjenost k nadnaravi, h križu Kristusovemu uprti pogled, žejen vrelcev milosti, ki jih Cerkev upravlja.« (Deutsches katholisches Schrifttum, gestern u. heute, 1936, Benziger, Einsiedeln, str. 9.)

Čisto naravno, da se je že takoj prvi rod Dominsvetovcev oziral po svetovnem slovstvu in delih, ki sta v njih izpolnjeni obe zahtevi: vsebina katoliškega svetovnega nazora, pa tudi najvišja moč besede. Taka dela preteklosti ali vsaj polpreteklosti smo poznali: Dante, Manzoni, S. Pellico, Šekspir, Calderon, Cervantes, Lope de Vega, Corneille, Racine (Esther, Athalie), Chateaubriand, Wiseman (Fabiola), Newman (Callista), Eichendorf (»Aus dem Leben eines Taugenichts«) Ad. Stifter ... Toda mi smo hoteli imeti — kakor mladina sploh — najnovejšo katoliško literaturo, klasično, od vseh, tudi od nasprotnikov priznано. In kaj smo našli takrat, pred petdesetimi leti?

Najbližje so nam bili takrat katoliški Nemci. Iskali smo torej pri njih. Pa kaj so nam mogli dati, pokazati prvovrstnega? Še l. 1899. je vzkliknil dober poznavalec nemškega katoliškega leposlovja: »Wir haben nichts, rein gar nichts.« V osemdesetih letih so bili zmagovito dobojevali kulturni boj za pravice katoliške Cerkve; razvili so bili v tem boju politično govornišstvo do klasične višine (Windhorst i. dr.); tudi v zgodovini je bil duhovnik Johannes Janssen ustvaril delo, kakor ga sličnega še danes nimajo protestantje. Glede leposlovja pa so se bili umaknili v svoj katoliški ghetto in se zadovoljevali s povprečnostjo. Konrad v. Bolanden in Philipp Laicus sta jim grmadila tendenčne romane, da sta z njimi pobijala proticerkvene zgodovinske laži. Bilo je to v boju koristno delo, ali umetnost to ni bila. Pisatelja sta bila pozabila, kako je nekaj desetletij prej katoličan Eichendorf prosil in svaril: »Poezija ne sme biti dekla niti dogmatike niti moralke, ampak naj s svojimi sredstvi reši ujeto kraljično-lepoto, kjerkoli jo skrito in ujeto najde ... Leposlovje ne sme služiti propagandi katolicizma; nič pa naj ne bo v njem proticerkvenega ... katoliško mišljenje naj ga preveva, toda tako, kakor nas preveva vzduh: vsi ga vdihavamo, ne da bi čutili ali opazili.« Ugled nemških katoličanov je zaradi te manjvrednosti v leposlovju in njihove osamljenosti v ghetu silno trpel. Odprl pa je vrata ghetta in nemškim katoliškim pisateljem pot v svetovno slovstvo Karl Muth, najprej s svojima znanima brošurama l. 1898. in 1899., nato pa l. 1903. z ustanovitvijo literarne revije »Hochland«-a, ki še danes krepko izhaja. V začetku Muthovo delo ni bilo lahko; pisatelji, zbrani okrog katoliške revije »Gral«-a, so »Hochland«-u očitali troje: modernizem, pregreške zoper moralnost, pomanjkanje estetičnega okusa. Urednik pa je s svojim neumornim delom vse ugovore sijajno ovrigel. Preko »Hochland«-a so prišli v last vsega nemškega naroda in še dalje, svetovnega slovstva, najprej pisateljica romana »Jesse und Maria« E. v. Handel-Mazzetti, nato pa H. Federer, Peter Dörfler, E. Thrasolt, Gertrud Le Fort, Ruth Schaumann ... In ko so videli, da so »tudi pri Hochlandu bogovi«, so se približali tudi dotlej katolištvu odtujeni: R. M. Rilke, Hugo v. Hofmannstahl (»Slethernik«!), Hermann Bahr ...

Zelo poučno in tudi za nas važno je, da pripomnimo, kako so bili ne le ozkosrčni pristaši »Gral«-a proti Muthu, ampak še bolj na-

sprotniki krščanskega svetovnega nazora sploh. Tem ni bilo prav, da bi iz katolištva pognala polnovredna poezija. Tako je pisal Maximilian Harden v »Zukunft« (l. 1900): »Moderni katolicizem doslej še ni dokazal, da je životvoren. Bilo bi žalostno znamenje za nemško ljudstvo, ako bi kdaj dokazal; zakaj tisti dan, ko bi to zmoget, bi bil zopet duhovna sila.«

Trej prav isto mišljenje, katero je imel Julijan Odpadnik, ki je bil kristjanom zaprl pot do klasikov.

Kako je bilo s katoliško literaturo pred petdesetimi leti pri Francozih? Tudi tu do l. 1886 nič, prav nič. Paul Claudel, ki je tisti čas sam doživel, je zapisal: »Bila so žalostna leta, ko je bila prirodoznanska literatura v polnem cvetju. Jarem materije — tako se je zdelo — ni imel nikoli bolj zagotovljene vlade nad ljudmi. Vse, kar je kaj pomenilo v umetnosti, znanstvu in literaturi, je bilo brezverno. Vsi (tako zvani) veliki možje minevajočega stoletja so se bili odlikovali s svojo proticerkveno mržnjo. Vse je stalo pod vtisom Renanovim... Pravkar (l. 1885, op. ur.) se je bil Victor Hugo, slavljen kot polbog, od sveta poslovil.«

In prav tedaj, pred petdesetimi leti, se je pričel katoliški preobrat. L. 1886. je objavil Léon Bloy (1846—1917), ki je s svojimi 40 romani, še bolj pa s svojim radikalnokatoliškim življenjem, tako nadaleč vplival kakor malokdo, svoj prvi večji avtobiografski roman »Le Désespéré«. — Na sam božič istega leta (25. decembra 1886) je v stolnici Notre-Dame v Parizu milost betlehemskega Deteta čudežno preobrazila brezvernega osemnajstletnega Paula Claudela v odločnega vernika in v katoliškega klasika. (Gl. prevod avtobiografskega opisa tega dogodka v »Naši Zvezdi« 1. aprila 1938.) — Ko so v Parizu v letih 1886—1889 zidali Eiffelov stolp, je pesnik François Coppeé (roj. 1842) jel misliti na stolpe srednjeveških katedral; to razmišljanje ga je vrnilo živi veri, kar pripoveduje sam v knjigi »La bonne souffrance« (Zaslužno trpljenje), ki je bila doživela v enem letu (1898) 75 izdaj. — Paul Bourget je l. 1889 obelodanil svoj psihološki roman *Le Disciple*, čigar vodilna misel popolnoma soglaša s krščansko etiko; v poznejših romanih je ob socialnih prilikah kazal resničnost zlasti dveh katoliških dogem: o izvirnem grehu in zadostilnem odrešenju. — Ti možje stoje na čelu dolgi, sijajni vrsti modernih francoskih leposlovcev katoliškega svetovnega nazora. Prav pred petdesetimi leti se je torej ta preporod pričel, ta nova pomlad. Seveda smo stari Dominsvetovci mogli poznati le zadnja dva; Léon Bloy je postal svetovnoznan šele po vojni.

Kakor se je v srednjem veku v Italiji narodno slovstvo za dve ali tri sto let pozneje razvilo ko v sosedni Franciji ali Nemčiji, tako v svoje veliko začudenje — o vzrokih ne moremo tu razpravljati — opažamo isto zapoznelost zopet glede moderne katoliške literature: po Manzoni, čigar *Promessi sposi* so prvič zagledali beli dan l. 1827, ni skoraj sto let — prav do po svetovni vojni —

katoliška misel v tej domovini katolicizma dobila v leposlovju (lirika, roman, esej) resničnoumetniškega izraza. Vse do svetovne vojne vlada na tem polju Cerkvi sovražni duh: Carducci, D'Annunzio (paganizem!), Croce, Gentile popolnoma obvladajo javno mnenje v slovstvu. Še l. 1934 zaničljivo vprašuje kritik Scarpinelli: »Ali imamo danes v Italiji katoliško literaturo?« Pred vojno je res ni bilo; s Papinijem, čigar verski preobrat se je izvršil med vojno (tudi pod vplivom spisov Francoza Léona Bloy), in drugih pa je slednjič spet zaživela. (Prim. Marcel Brion v »Katholische Leistung in der Weltliteratur der Gegenwart«!)

Pred petdesetimi leti sta bila na Poljskem najznamenitejša pisatelja Sienkiewicz (Trilogija »Z ognjem in mečem« 1884—1889, »Quo vadis« 1896) in B. Prus (»Omyłka« 1888, »Lalka« 1890, »Emancypatka« 1894), odločna katoličana, in tudi najvplivnejša poljska žena in pisateljica tiste dobe Eliza Orzeszkowa je umrla v miru s Cerkvijo. Starejši Dominsvetovci so se gotovo tudi tu učili. (Znano je, da je dr. Krek z dijaki najrajši bral Orzeszkowo.) — Med češkimi pisatelji nam je bil pred 50 leti najbolj znan katolicizmu sovražni Alois Jirásek, poznali pa smo tudi Julija Zeyerja, ki ima mnogo motivov iz katolištva. — Nordijec Johannes Jørgensen je šele z l. 1896 postal katoličan in zaslovel potem s svojimi življenjepisi o sv. Frančišku Asiškem, sv. Katarini Sienski in Don Bosku; Sigrid Undsetova je šele l. 1920 izdala »Kristino«. — Med Angleži je Irec Shehan svoj prvi roman iz duhovniškega življenja »My New Curate« izdal šele l. 1899. Od vseh Angležev pripoznani katoliški pisatelji H. Belloc, konvertita M. Baring in H. K. Chesterton (u. 1936) ter pisateljica Sheila Kaye-Smith, so pa vsi postali znani šele ali malo pred vojno ali po njej. Pač pa se je točno pred petdesetimi leti prvič oglasil največji katoliški lirik angleški, Francis Thompson.

Rodil se je v konvertitski zdravniški družini v Prestonu, Lancashire, l. 1859. Če so dela vseh velikih duhov res samo razodevanje njih trpljenja, si je Th. podlago za veliko delo zaslužil v polni meri. Trpljenje se je pričelo že v domači hiši. Globokoverna roditelja svojega otroka nista razumela. Z enajstim letom je prišel v višjo šolo v Ushaw, kjer je tihi, vase zamišljeni fant od sošolcev prestal dosti norčevanja. V latinščini je bil Franc trden. Hotel je postati duhovnik in tudi volja staršev je bila to. Toda učitelji so ga tožili, češ da je v šoli raztresen, razmišljen in torej ni za duhovski stan. Zdaj je oče odločil, naj sin študira to, kar je on, zdravništvo. Prišel je na univerzo v Manchester l. 1877. Za nežnočutečega mladeniča je bil ta študij prava muka. Po petih letih mu je dal slovo. Poskušal je pod očetovim pritiskom še to in ono. Slednjič, da ne bi bil kot nepridiprav domačim pred očmi, jih zapusti ter odide v London, kjer v tem velemestu za štiri leta zgine, utone. Bila je to še hujša šola trpljenja. Bil je outflow — izgnanec, izobčenec. Pozimi je prenočeval včasih za nekaj penijev v ubožnici pri Blackfriars, še večkrat pa v brlogih

siromakov, poleti pod zračnimi loki mostov čez Temzo. Da si je prislužil za košček kruha, je prodajal vžigalice, držal pred opero kočijažem konje, odpiral gospodi vrata kočij, se dal nastaviti od čevljarkega mojstra, da je nosil popravljene čevlje strankam, a je službo zaradi netočnosti zgubil, zakaj — od časa do časa se je v stradanju vdal — kakor Coleridge — uživanju opija. Tako je njegovo telo hiralo, dobil je kal jetike. Februarja l. 1887 pa se je zgodilo: poslal je časopisu »Merry England« svoj prvi spis »Staro in novo poganstvo«. Eno leto ni bilo odgovora. V začetku l. 1888 pa je slučajno (!) zagledal v istem listu vest, da urednik vprašuje, kje se nahaja avtor onega spisa. Urednik je bil W. Meynell, odličen katoličan. Dne 18. aprila tistega leta je siromak prišel v rodbino Meynell, ki mu je postala drugi dom. Storili so ti dobri ljudje vse, da bi mu življenje podaljšali. V letih 1892—1896 je brezskrbno živel v samostanu oo. kapucinov v Pantasaphu. Tu ga je obiskal, malo pred svojo smrtjo, oče, ki je sinu pač priznal svojo usodno zmoto. Dne 13. nov. 1907 je Francis Thompson umrl, star 48 let, nekako kakor naš Prešeren.

Dvajset let je rodbina Meynell skrbela zanj; lahko bi bil vsa ta leta nemoteno živel poeziji. A vir poezije mu je tekел vsega skupaj — ob raznih časih — le nekako pol dekad. Njegovo najslavnejše delo je lirični spev »The Hound of Heaven« (izg. haund of hev'n), t. j. »Nebeški hrt« ali morda bi smeli tudi prevesti: »Nebeški lovec«. Pesnitev obsega samo 182 daljših ali krajših neenakomerno rimanih verzov (v jambskih stopicah). Nastala je — kolikor sem mogel iz meni dostopnih virov zvedeti — l. 1898. Pesnik, ki ni tudi v največji bedi in videč največjo нравno propalost nikoli nehal Boga ljubiti, pripoveduje, kako je pred božjo ljubeznijo, ki ga je hotela vsega imeti zase in ga kot Lovec (ali Dobri pastir!) z veličastnim mirom zasledovala, leta in leta bežal in iskal utehe v joku in smehu, pri ljudeh, zlasti nedolžnih otrocih, v prirodi, v poeziji, a utehe ni našel, Lovec pa ni nehal pritiskati za njim, dokler preganjanec ni slednjič omagan pokleknil in se božji ljubezni popolnoma vdal. Misel je torej ista, ki jo je že sv. Avgustin izrazil: »Nemirno je naše srce, dokler ne počiva v tebi, o Bog!« ali kakor je neki nemški moderni mistik kratko povedal v treh besedah: »Unruhe zu Gott (Nemir k Bogu).

Naj prevedem nekaj verzov v prozi:

Vv. 1—15:

Pred Njim sem bežal skozi noči in dni;
pred Njim sem bežal preko lokov let;
pred Njim sem bežal v misli svojih labirint;
in v meglo solz sem skrival se pred Njim
in v zvonek smeh.
Gor k svetlim upom sem se gnal;
in treščil, strmoglavljen,

v Titanov mrak, strahov režečih,
da silnim ubežal bi Nogam, ki šle so, šle za mano.
A z lovom ne prenačljenim,
in ne s korakom zbeganim,
z opreznim spehom, veličastno vztrajnostjo
udarjajo (Nogé) — in udarja Glas
še vztrajneje od nog —
»Vse te izdaja, ker ti izdajaš mene.«*

Vv. 19—21:

Čeprav sem vedel, čigava me sledi ljubezen,
sem vendar bil v skrbah močno,
da ne bi, Njega imajoč, smel nič drugega imeti.

Vv. 38, 39, 45:

Vse, kar brzi, rotil sem, naj še bolj brzi;
na žvižgajočih vseh vetrov sem grive se obešal.
Ljubezen je hitrejša bilà, nego strah je znal bežati.

Vv. 54—60:

Vendar v očeh otrok, teh malih, mislil sem,
je nekaj, nekaj, kar mi uteho dá.
Vsaj ti so zame, zame so!
Obrnem k njim iz vsega se srca.
A brž ko mlade njih oči se orosé,
da odgovor pričakovani mi dadó,
že so njih angeli mi jih za lase ugrabili:

V vv. 61—84 vabi vse druge otroke narave (oblake, zvezde, jutro, večer itd.), naj se z njim gosté v palači matere Narave, v palači, ki so nje stene vetrovi, in pravi, da je sam postal eden teh otrok. (Ali je bil Thompson panteist? Sam je prelepo odgovoril: To be the poet of the return to the Nature is somewhat, but I would be the poet of the return to God..., t. j.: Biti poet vrnitve k naravi, je nekaj, ali jaz bi bil rad poet vrnitve k Bogu.)

* V izvorniku se verzi glase:

I fled Him, down the nights and down the days;
I fled Him, down the arches of the years;
I fled Him, down the labyrinthine ways
of my own mind; and in the mist of tears
I hid from Him, and under running laughter.
Up vistaed hopes, I sped;
and shot, precipitated,
adown Titanic glooms of chasmèd fears,
from those strong Feet that followed, followed after.
But with unhurrying chase,
and unperturbèd pace,
deliberate speed, majestic instancy,
they beat — and a Voice beat
more instant than the Feet —
»All things betray thee, who betrayest Me.«

Vv. 85—87:

Z večerom mi srce postalo je težkó,
ko migljajoče sveče je prižgal
krog svetega, ki umrl je, dneva.

(Isto sliko ima S. Sardenko v »Mladem jutru«.)

Veličastna je primera v vv. 92—95:

Na zahajajočega sonca rdeče bijoče srce
sem pritiskal svoje, da bi z njim bilo
in bi obojni žar nosilo;
toda s tem se ne daljša, s tem človeška bol.

Vv. 96—99:

Zaman s solzami sem neba jaz močil siva lica,
zakaj oh! saj ne vemo kaj početi
stvari in jaz; jaz govorim jim v zvokih,
njih zvoki so le gibanje, govoré z molčanjem.

V v. 100 vzklikne:

Narava, uboga mačeha, ne moreš mi ugasiti žeje!

Končno mu velí božji Lovec (vv. 169, 170):

Koga, ti bedni, hočeš najti, ki bi ljubil te,
razen le Mene, Mene edinega?

Tele zadnje tri verze — vv. 180—182 — govori Ljubezen:

Oh, preneumni, slepi, slabi ti,
ki iščeš ga, sem Jaz!
Ljubezen proč pehàl si, ko pehàl si Mene!

Theodor Häcker, sam mojster besede, pravi v svoji razpravi »Über Francis Thompson und Sprachkunst« (Hochland, 1924), govoreč o dvojni bistveni lastnosti resnično lepe lirike, muzikalnosti izraza (godba za uho!) ter plastičnosti podob (za fantazijo!), da izza Šekspirja na Angleškem niso več slišali take melodijoznosti v besedi. In Oskar Wilde je izrazil občudovanje Thompsonove besede z vzklikom: »O taki pesmi sem jaz zmerom sanjal. Zakaj jaz ne znam pisati takih verzov?« (Hochland, tam, str. 214.)

Baje v kratkem izda neka založba v Londonu to Thompsonovo pesnitev prevedeno v 50 jezikov, med njimi tudi v slovenskega. Slišimo, da »Mladika« prinese ta popolni prevod. S tem dobimo nov zgled odlične krščanske (Maritain) ali katoliške umetnosti.